

Jalaväemiinide kasutamist, varumist, tootmist ja üleandmist keelustava ja nende hävitamist nõudva konventsiooni denonsseerimise seaduse eelnõu seletuskiri

Riigikogu ratifitseeris jalaväemiinide kasutamist, varumist, tootmist ja üleandmist keelustava ja nende hävitamist nõudva Ottawa konventsiooni 2004. aasta märtsis, paar nädalat enne Eesti vastuvõtmist Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsiooni täieõiguslikuks liikmeks. Ottawa konventsioon jõustus Eesti Vabariigi suhtes 2004. aasta 1. novembril.

20. sajandi teise poole sõjalistes konfliktides olid jalaväemiinid paljuski nõrgema osapoole võitlusvahendiks, kes ei saanud endale suuremat tulejõudu ehk pommituslennuväge, lahingukoptereid ning suurtükiväge lubada. Erineva ideoloogilise suunitlusega vastupanuliikumised ja terroriorganisatsioonid kasutasid jalaväemiine laialdaselt valitsusvägede vastases sissitegevuses. Nõrga juhtimise ja puuduliku väljaõppe tõttu pandi miine maha kuidas juhtus, ei koostatud miiniväljade passe ega -kaarte, mistõttu oli pärast lahingutegevuse lõppu neid raske ka leida ning kahjutuks teha. Enamus jalaväemiinide tõttu asetleidnud tsiviilisikute surmajuhtumeid ja vigastusi tulenes miinide ebaprofessionaalsest käsitsemisest miinitõkete rajamisel.

Sõjapiirkondades tehtud pildid miinisõja tagajärgedest, näiteks ärarebitud jäsemetega lastest, kutsusid esile lääneriikide üldsuse pahameele. Poliitikutelt nõuti otsustavat tegutsemist. Ottawa konventsioon sündis terve põlvkonna rahuvõitlejate visade ja pikaajaliste jõupingutuste tulemusena. Näiteks Briti printsess Diana oli üks neist, kes selle eest aktiivselt seisis. Nad lähtusid õilsast eesmärgist – piirata jalaväemiinide keelustamise abil sõjategevuse ulatust ning koos sellega tsiviilisikute kaotusi ja kannatusi.

Praktikas ei ole see paraku õnnestunud. Esimese suure tagasilöögi põhjustas tõsiasi, et suurriigid USA, Hiina ja Venemaa ei ühinenud Ottawa konventsiooniga. Ka ei ole võimalik nende riikide puhul täheldada mingit kavatsust seda tulevikus teha. Nad ei soovi oma sõjalist tegevusvabadust piirata. Küll on nende huvides oma assümeetriliste vastaste – sissiliikumiste ja terroriorganisatsioonide – tegevusvabaduse kärpimine.

Käesoleva sajandi algusest muutusidki Ottawa konventsiooni jõustumise tõttu standardsed, tehases valmistatud jalaväemiinid sissi- ja terroriorganisatsioonidele raskesti kättesaadavaks. Teoreetiliselt oleks pidanud see nende tegevust oluliselt pärssima, sest tänaseks on Ottawa konventsiooniga liitunud kokku 163 riiki, sealhulgas kõik Euroopa maad peale Venemaa.

Kahjuks nõnda ei läinud. Standardsete, tehases valmistatud jalaväemiinide asemel hakkasid need rühmitused kõikjal sõjakolletes – Iraagis, Afganistanis, Liibüas, Süürias ning mujal – kasutama üha rohkem isevalmistatud lõhkekehi. Erinevalt standardsetest jalaväemiinidest, mille tehnilised andmed (lõhkeaine kogus, miini kuju ja suurus, initsieerimisviis jms) on teada, on iga isevalmistatud lõhkekeha oma olemuselt ainulaadne. Sissidel või terroristidel on võimalik kogemustest õppida ja valmistada järjest paremaid ning tõhusamaid lõhkekehi ja neid üha efektiivsemalt kasutada.

Vähem kui kahe aastakümneaga ongi isevalmistatud lõhkekehade valmistamine teinud läbi plahvatusliku arengu. Siit tulenebki teine, kõige olulisem tagasilöök: Ottawa konventsiooni õilis eesmärk – vähendada jalaväemiinide keelustamisega tsiviiliskite kaotusi ning kannatusi sõjas – jäi saavutamata, kuna nende asemele tulid isevalmistatud lõhkekehad.

Kolmas tõsine tagasilöök tuleneb Ida-Euroopa julgeolekukeskkonna negatiivsest muutusest. Kui Eesti NATOsse astus ja paljude Euroopa riikide eeskujul Ottawa konventsiooniga liitus, käsitasid alliansi tuumikriigid Venemaad strateegilise partnerina või koguni potentsiaalse liitlasena terrorismivastases sõjas. Tänapäevane olukord on hoopis teine. Gruusia ja Ukraina sõdade kontekstis puudub meil garantii, et Venemaa agressiivne ja ettearvamatult käitumine ei võiks Eestit ohustada.

Uues olukorras on Eesti sunnitud tegema kõik endast oleneva, et sõjalist riigikaitset tugevdada. Ka ei saa me endale lubada, et sõja korral võiksid teised, Ottawa konventsiooniga liitumisest hoidunud riigid Eesti territooriumil jalaväemiine kasutada, meie ise aga ei tohiks. Venemaa – Ukraina sõda, kus jalaväemiine kasutavad kõik osapooled (kuigi Ukraina on Ottawa konventsiooniga liitunud), tõestab, et need ei ole oma tähtsust minetanud, olles nüüdisaegse sõjategevuse lahutamatu osa.

Ka näitab Venemaa – Ukraina sõda, et iga linn ja asula, mis jääb potentsiaalse vaenlase reaktiivlaskeseadeldiste ja suurtükiväe tule ulatusse, langeb halastamatute tsiviilelanikkonda tapvate ja suurt ainelist kahju tekitavate tulelöökidest ohvriks. Meil ei õnnestu vältida säärast olukorda Narvas, Sillamäel, Kohtla-Järvel, Võrus ja Põlvas ja tõenäoliselt ka Tartus, küll aga peaksime suutma pidada sõda nõnda, et vähemalt Tallinna, Pärnut ning teisi suuremaid Lääne- ja Kesk-Eesti linnu ei purustaks ega tsiviilelanikkond ei kannaks viiekohalistesse numbritesse küündivaid kaotusi. Selleks tuleb vaenlase edasiliikumine peatada. Ilma tõhusa pioneeritegevusest, mille väga oluline osa on jalaväemiinide kasutamine, ei ole see võimalik.

Eeltoodud asjaoludest tulenevalt ei ole jalaväemiinide kasutamist, varumist, tootmist ja üleandmist keelustava ja nende hävitamist nõudva Ottawa konventsiooni nõuetest kinnipidamine enam Eesti rahvuslikes huvides. See nõrgendab meie kaitsevõimet.

Enesekaitsevahendina on jalaväemiin tõhus, odav ning piisava heidutusvõimega. Jalaväemiinid on unikaalsed võitlusevahendid ses mõttes, et massilise kasutamise puhul tekitavad need otsestele kaotustele (surnutele ja haavatutele) lisaks veel tõsise psühholoogilise efekti hirmu näol, mida vaenlase sõdurid lahinguväljal liikudes tunnevad. See piiraks oluliselt nende tegevusvabadust ning kompenseeriks osaliselt tulejõu puudujääki, mis meil paratamatult on. Ühegi teise (alternatiivse) relvasüsteemi abil ei ole võimalik sarnast efekti saavutada.

Samalaadset efekti on küll võimalik saavutada eelpool kirjeldatud isevalmistatud lõhkekehade massilise kasutamise abil, aga see eeldaks nende valmistamise õpetamist sisuliselt igale ajateenijale, reservväelasele ja kaitseliitlasele ning igapäevaseid praktilisi lõhkamisi lahinglaskmisel. Ühiskonna üldise turvalisuse seisukohast oleks see riskantne. Ka tekitaks see komplikatsioone Eesti rahvusvahelises suhtluses, kutsudes esile tarbetuid etteheiteid ja süüdistusi.

Jalaväemiinide professionaalseks kasutamiseks vajalikke juhtimise-, distsipliini- ja väljaõppealaseid eeltingimusi (sealhulgas miiniväljade kaartide ja passide koostamine, miiniväljade tähistamine, tsiviilelanikkonna teavitamine ning miinide kahjutukstegemine pärast lahingutegevuse lõppemist) suudavad kaitseväge ja Kaitseliit tänapäeval täita. Kuigi

inimlikud eksimused on võimalikud, garanteerib see, et sõja korral jalaväemiinide kasutamisega kaasnev kahju Eesti tsiviilelanikkonnale oleks minimaalne ning liitlasvägedele vajalik tegevusvabadus Eesti territooriumil tagatud.

Jalaväemiinide kasutamist, varumist, tootmist ja üleandmist keelustav ja nende hävitamist nõudev Ottawa konventsioon oleks mõistlik denonsseerida enne, kui Kaitseväge Peastaap ja kaitseministeerium asuvad planeerima ja teostama Venemaa laiaulatuslikust kallaletungist Ukrainale tulenevaid muudatusi sõjaaja kaitseväge struktuuris, võimearendustes ja väljaõppes, s.t Riigikogu 2022. aasta kevadistungjärgul. See võimaldaks planeerida kaitseväge ja Kaitseliidu edasist arengut, väljaõpet ja lahingutegevust juba ilma Ottawa konventsioonist tulenevate piiranguteta.

Seoses Ottawa konventsiooni denonsseerimisega võib Eesti võtta endale ühepoolse kohustuse hoiduda jalaväemiinide müümisest või muul viisil teistele riikidele edasiandmisest ning deklareerida, et ei kasuta jalaväemiine väljaspool oma territooriumi.

Vastavalt Ottawa konventsiooni artiklile 20 on osalisriigil riikliku suveräänsuse teostamisel õigus konventsioonist väljuda. Väljumisest tuleb teatada kõigile teistele osalisriikidele, depositaarile ja Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Julgeolekunõukogule. Väljumiskirjas peavad täielikult olema ära toodud põhjused, mis tingivad konventsioonist väljumise. Väljumine jõustub kuue kuu möödumisel päevast, mil depositaar on väljumiskirja kätte saanud. Kui nimetatud kuuekuulise ajavahemiku möödumise hetkel on väljuv osalisriik segatud relvakonflikti, ei jõustu väljumine enne relvakonflikti lõppu.

Esitavad Riigikogu liikmed:

.2022

1. Ants Laanest
2. Arar Kõneman
3. Leo Kunnas
4. Kalle Grünthal
5. Henn Põlusaar
6. Kalle-Moore Helme
7. Bine Kõh
8. Riho Sirei
9. MERRY AART
10. Mart Helme
11. Kert Kõrgo
12. Markin Helme
13. Alvo Kõnapi

14. JAAK VALGE

15. Paul Kõivusmaa

16. Peeter Eerits

17. Anti Põlamees

18. Siim Pohlde

19. Reuben Koolap

20. ARNE RUTOMAN

W. Kõiv

P. Kõiv

A. Põlme

S. Pohlde

R. Koolap

A. Rutomann